

УДК: 343.1

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-72-3-65-78>

Титаренко Дмитро Миколайович,
доктор історичних наук, доцент
(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7454-202X>

**«ДОКАЗОВА БАЗА НЕДОСТАТНЯ...»:
РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦИСТСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ
У МІСТІ КОСТЯНТИНІВЦІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
У СВІТЛІ ВЗАЄМОДІЇ НІМЕЦЬКОЇ
І РАДЯНСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ**

У статті охарактеризовано особливості розслідування органами німецької юстиції нацистських злочинів, скоєних у промисловому центрі Східної України – м. Костянтинівці. Розкривається маловідомий аспект, пов'язаний із співпрацею Німеччини і Радянського Союзу щодо переслідування нацистських злочинців. Висвітлено проблеми, пов'язані з використанням наданих радянською стороною матеріалів.

Ключові слова: нацистські злочини; німецька окупація; Донецька область; цивільне населення; радянська та німецька юстиції; кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Завершення Другої світової війни поставило перед людством питання не лише подолання соціальних наслідків війни, відновлення зруйнованої війною економіки та визначення нових кордонів, а і створення механізму попередження глобальних загроз людству і, що було принциповим, покарання нацистів за злочини. В умовах «холодної війни», блокового протистояння проблема переслідування нацистів, що скоїли злочини на території СРСР, набула яскраво вираженої політичної конотації. У країнах Заходу склалося враження про нібито реалізацію Радянським Союзом практики «права переможця», що проявлялося в проведенні судових процесів і засудженні виявлених нацистських злочинців та колаборантів із порушенням принципів «презумпції невинуватості» та об'єктивності, намаганні присудити підсудним досить часто без достатньої доказової бази максимальні строки покарання. У Радянському Союзі, навпаки, сформувався стійкий стереотип про прагнення Заходу, передусім США та ФРН, усілякими засобами перешкоджати об'єктивному розслідуванню скоєних нацистами вбивств і притягненню їхніх винуватців до судової відповідальності. На цьому тлі маловідомим залишається досвід взаємодії органів юстиції країн, що найяскравіше уособлювали два протилежні табори під час Другої світової війни — СРСР та Німеччини — у справі розслідування скоєних нацистами злочинів. Одним із найбільш показових прикладів такої взаємодії, яка продемонструвала різні підходи сторін до збору та оцінки доказів, особливості кримінального провадження у справах щодо нацистських злочинців, стало розслідування масових вбивств, скоєних під час нацистської окупації в м. Костянтинівці на Донеччині. Досить докладне уявлення про цей невідомий аспект містять матеріали, виявлені автором у поточному архіві Центрального відомства управлінь юстиції земель Німеччини з розслідування націонал-соціалістських злочинів у Людвігсбурзі (далі — Центральне відомство), а також у філіалі Федерального архіву Німеччини в Людвігсбурзі, куди була передана більша частина припинених справ, пов'язаних із нацистськими злочинами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на проблематичність доступу до джерел, присвячених особливостям здійснення транснаціональної юстиції під час

розслідування нацистських злочинів, більшу активність у розробці зазначеної проблематики виявили західні дослідники — як історики, так і юристи, які займалися процесом розшуку нацистських злочинців. Загальне уявлення про особливості їх виявлення, місце в цьому процесі Центрального відомства надають роботи німецьких істориків та юристів А. Рюкерля [1], А. Вайнке [2], К. Хофманн [3] тощо. З урахуванням того, що матеріали повоєнних процесів над нацистськими злочинцями в Німеччині можуть бути певною альтернативою для верифікації одного з основних джерел з історії нацистських злочинів — матеріалів «Надзвичайної державної комісії зі встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників» (далі — НДК) — безперечний інтерес становлять присвячені цій проблемі роботи російської дослідниці М. Сорокіної [4] та данського історика Н. Бо Польсена [5]. Можливості поєднання даних німецького та радянського розслідування з метою реконструкції обставин скоєних нацистами на території України вбивств демонструють роботи А. Ангрика [6], К. Струве [7], Т. Пентер [8]. Низка аспектів, пов'язаних із особливостями взаємодії радянської та німецької юстиції під час розслідування злочинів, скоєних на території України, була розглянута й автором [9; 10]. У той же час процес розслідування нацистських вбивств в одному з найбільших промислових центрів Донбасу — місті Костянтинівці — не знайшов відображення в наукових дослідженнях ані вітчизняних, ані зарубіжних фахівців.

З огляду на це **мета** статті полягає в тому, щоб охарактеризувати процес розслідування німецькими органами юстиції злочинів, скоєних під час нацистської окупації в Костянтинівці, специфіку їхньої взаємодії з радянською стороною, особливості використання доказової бази у справах по нацистських злочинах.

Виклад основного матеріалу. Підставою для порушення справи щодо одного з епізодів нацистських злочинів у Костянтинівці став лист Об'єднання переслідуваних нацистським режимом від 12 жовтня 1964 р. до Центрального відомства управлінь юстиції земель Німеччини з розслідування націонал-соціалістських злочинів, що було засновано в 1958 р. у Людвігсбурзі. У ньому було зазначено, що в газеті «Höchster Kreisblatt» (Франкфурт-на-Майні) вийшла «надзвичайно цікава» стаття Рудольфа Кремера-Бадоні з інформацією щодо розстрілу декількох жінок на окупованій території Радянського Союзу, про що раніше нічого не було відомо. З огляду на це висловлювалося прохання завести справу й опитати автора статті стосовно цього випадку [11, ВІ.1] (тут і надалі йдеться про посилання на справи з німецьких архівів: ВІ. — скорочення від німецького слова «Blatt» (аркуш). — *Д. Т.*).

Із встановленням особи Кремера-Бадоні ніяких проблем не виникло, оскільки на той час він був достатньо відомою в літературному і громадському житті Німеччини особою, автором низки книжок [12; 13; 14]. Допит свідка було проведено оперативно, і вже 30 жовтня 1964 р. на адресу Центрального відомства надійшов протокол бесіди із Кремером-Бадоні [11, ВІ. 4–7].

По суті поставлених питань він пояснив, що під час війни проходив службу як санітар санітарно-транспортного батальйону № 511. Тривалий час його частина базувалася в Костянтинівці, де він виконував організаційно-розпорядчі функції, пов'язані із забезпеченням поранених. Це, зокрема, знайшло відображення і в його мемуарах [12]. В особистому щоденнику, який Кремер-Бадоні вів під час війни, зберігся запис, датований 5 лютого 1943 року, такого змісту: «Під час маршу в товарному поїзді з Костянтинівки на Дніпропетровськ... Чи знає диявол, що тут коїться... Через 6 годин після відправлення ми ще лише за 20 км на південь від Костянтинівки. Перед відправленням евакуаційний пункт мусив віддати своїх євреїв. Поліція чекала на них, щоб їх розстріляти» [11, ВІ. 79–86]. У ході допиту, намагаючись згадати обставини, за яких він зробив запис, Кремер-Бадоні припустив, що чув про це від військовослужбовців, один з яких, ймовірно, був католицьким священником і походив із Саару: «Стосовно кількості розстріляних жінок він нічого не казав.

Він розповів мені виключно про те, що жінки мали вишукуватися перед відкритим каналом, після чого вони були розстріляні членами поліцейського підрозділу та скинуті в канал» [11, ВІ. 7].

Перша версія слідства полягала в тому, що це вбивство могли скоїти члени оперативних або особливих команд (Einsatz-, Sonderkommandos) СС (скорочення від нім. Schutzstaffel — охоронні загони. — *Д. Т.*) та СД (скорочення від нім. Sicherheitsdienst — служба безпеки Райхсфюрера СС. — *Д. Т.*). До функцій цих підрозділів входила боротьба з політичними та расовими ворогами рейху, зокрема знищення єврейського населення, радянського партійного та господарського активу, радянського підпілля [15]. З початку грудня до кінця березня 1942 року вирішення цих «завдань» на півночі Сталінської області входило до сфери компетенції особливої команди 4б, яка дислокувалася в Краматорську (до Костянтинівки була надіслана частина цього підрозділу, що здійснила у грудні 1941 року розстріл євреїв у Костянтинівці) [16, с. 29]. У справі було зазначено, що стосовно керівництва й членів особливої команди 4б органами юстиції землі Північний Рейн-Вестфалія ведеться слідство і, виходячи з цього, пропонувалося перевірити їхню причетність до злочину, скоєного у Костянтинівці в лютому 1943 року [11, ВІ. 11].

Проте версія про причетність до розстрілу членів цього підрозділу, як виявилось у ході розслідування, виявилася необґрунтованою. Було з'ясовано, що особлива команда 4б (саме таку назву має цей підрозділ у джерелах. — *Д. Т.*), яка мала продовжити свою діяльність у Сталінграді після його захоплення, в результаті поразки німецьких військ не пізніше середини лютого 1943 року була розформована у Ворошиловграді й знову сформована лише наприкінці літа — восени 1943 року [17, ВІ. 170]. З огляду на це було зроблено висновок про необхідність розгляду версії про причетність до розстрілу місцевих співробітників поліції безпеки (Sicherheitspolizei) та співробітників служби безпеки Райхсфюрера СС (Sicherheitsdienst) [11, ВІ. 16–17].

Свої зусилля Центральне відомство зосередило на виявленні осіб, які під час війни проходили службу в санітарно-транспортному батальйоні та евакопункті. З метою проведення опитувань свідків на місцях слідчі, виходячи з обставин справи, розробили спеціальні питальники, які вони надіслали до органів поліції у федеральних землях. У питальниках було передбачено 4 блоки питань, які варіювалися від загальних (властиві для усіх допитів у справах, пов'язаних із націонал-соціалістськими злочинами) до конкретних. Так, серед іншого, останній блок включав такі питання: «Що вам взагалі відомо про перебування євреїв у Костянтинівці, про ставлення до них, про їхню роботу та про розстріли євреїв? Хто керував роботою єврейських жінок? Чи відомо вам про описану свідком доктором Крамер-Бадоні єврейську акцію? Чи відомо вам про розстріли євреїв в Костянтинівці або в інших містах?» [11, ВІ. 22–23].

Встановлення та допити свідків у рамках попереднього розслідування у справі було проведено по всій Німеччині протягом 1967 і 1968 років. На підставі різного роду архівних запитів, показів раніше опитаних свідків було встановлено 74 особи, що служили в 5-й роті санітарно-транспортного батальйону № 511 та, відповідно, евакуаційному пункті № 553 [18, ВІ. 320]. Усі вони були опитані по суті справи. Свідки зазначили, що при евакопункті були задіяні працівниці з місцевого населення, а також радянські військовополонені. У той же час у свідченнях декількох осіб було зазначено, що там працювало також кілька євреїв-чоловіків, із якими, за показаннями колишніх службовців евакопункту, добре поводитися [11, ВІ. 33, 80, 119]. Жодному з опитаних не було нічого відомо про розстріли єврейського населення в Костянтинівці [18, ВІ. 261].

Протоколи допитів колишніх службовців евакопункту водночас дали можливість з'ясувати деталі щодо обставин роботи місцевих мешканок прибиральницями (таку інформацію містять і спогади містян, що пережили нацистську окупацію) [19; 20]. Дехто з опитаних згадував про розстріли наприкінці 1943 року у Вінниці, куди було переведено

евакуопункт, євреїв та росіян загонами СД і залізничною поліцією нібито за партизанську діяльність [11, ВІ. 80]. Проте ці злочини не були ніяк пов'язані зі злочинами в Костянтинівці.

Особливо значущими було визнано свідчення колишнього санітарного єфрейтора та католицького священника Ервіна Терре, який був єдиним католицьким священником у санітарній частині. Слідством було зроблено припущення, що він і фігурант щоденникового запису Кремера-Бадоні були однією і тією ж особою. Проте Терре повідомив, що йому нічого не відомо, оскільки він не був свідком такого розстрілу. Заперечив він і факт знайомства із Кремером-Бадоні [18, ВІ. 262].

У примітці до справи, датованій 26 червня 1969 р., констатовалося, що при евакуопункті знаходилися жінки, «проте йшлося не про єврейок, а про місцевих росіянок (у німецьких документах місцеве населення на окупованій території СРСР здебільшого позначається за допомогою евфемізму «росіяни» без диференціації за територією окупованих радянських республік. — *Д. Т.*), що жили при своїх родинах і переважно були задіяні як прибиральниці» [18, ВІ. 263]. Колишнього керівника евакуопункту доктора Фінкелей допитати по суті справи не вдалося, оскільки він помер у 1963 році, ще до порушення справи, що підтверджувалося свідомством про смерть [18, ВІ. 263]. З огляду на вищевикладене співробітники Центрального відомства дійшли висновку, «...що можливості для проведення розслідування вичерпані і підстав для проведення слідчих дій, що обіцяють успіх, немає» [18, ВІ. 263]. Було визнано за необхідне вжити додаткових заходів у справі.

30 червня 1969 року Центральне відомство через Міністерство юстиції Баден-Вюртемберга та Федеральне міністерство юстиції відправило лист до Міністерства закордонних справ ФРН із проханням передати запит про надання юридичної допомоги в рамках цієї справи через німецьке посольство в Москві заступникові Генерального прокурора СРСР М. Малярову [18, ВІ. 265; 21, ВІ. 2–4]. У своєму запиті до Генеральної прокуратури СРСР Центральне відомство зазначало, що предметом попереднього розслідування є «розстріл від 10 до 16 російських громадян» у Костянтинівці на початку лютого 1943 року. Підставою для звернення було те, що Центральному відомству до цього часу невідомо, які підрозділи та служби знаходилися в Костянтинівці на час скоєння злочину.

У листі містилося прохання надіслати всю можливу інформацію, яка стосувалася нацистських злочинів у Костянтинівці: матеріали НДК, вироки, протоколи допитів свідків, акти ексгумації, німецькі або радянські документи, в яких могла б бути згадка про підрозділи, що дислокувалися на момент скоєння злочину в місті [18, ВІ. 267–269]. Окремо висловлювалося прохання надіслати фотографії, пов'язані з нацистськими злочинами в місті.

Специфіка дій Центрального відомства у справі розслідування нацистських злочинів полягала в тому, що після завершення попереднього розслідування всі зібрані у справі матеріали мали бути передані певним прокуратурам, які мали вести справу далі, у федеральних землях. Згідно з рішенням Федеральної судової палати від 11 липня 1969 року подальше «провадження... стосовно націонал-соціалістських убивств в Костянтинівці, генеральний район Сталіно, СРСР» мало бути передане прокуратурі при земельному суді в місті Хоф (Баварія) [18, ВІ. 264–265, 271].

Центральне відомство надіслало туди всі матеріали і повідомило про запит до прокуратури СРСР щодо надання юридичної допомоги [18, ВІ. 272–273]. У грудні 1969 року прокуратура Хофа надіслала до Центрального відомства листа із проханням повідомити, чи не була одержана інформація з СРСР. Центральне відомство надало відповідь, що радянські органи поки що не відреагували на запит із проханням про надання допомоги, зазначивши, що, як правило, відповіді на такі запити надходять лише через рік-два. У той же час керівництво Центрального відомства повідомило, що, ймовірно на початку 1970 р. відповідальні працівники Генеральної прокуратури СРСР відвідають Людвігсбург і тоді, можливо, буде слухна нагода для того, щоб звернутися з проханням якнайшвидше виконати

запит стосовно надання юридичної допомоги у справі щодо злочинів у Костянтинівці [21, ВІ. 2–4]. Проте цей візит радянських представників, зокрема заступника Генерального прокурора СРСР М. Малярова, помічника Генерального прокурора Г. Александрова, який очолював слідчу частину радянської делегації під час роботи Міжнародного трибуналу в Нюрнберзі, та прокурора В. Харуто, що займався організацією міжнародної співпраці у справі переслідування нацистських злочинців у Генеральній прокуратурі, так і не відбувся [22, ВІ. 14–18]. У січні 1970 року прокуратура Хофа, не дочекавшись радянських документів, припинила провадження у справі. У постанові прокуратура зазначала: «Всі з опитаних... повідомили, що їм нічого не відомо про розстріли євреїв або інші страти в Костянтинівці...» [18, ВІ. 279].

Улітку 1970 року німецьке посольство в Москві надіслало на МЗС Німеччини підготовлені радянською стороною документи, які були перенаправлені до Центрального відомства. Матеріали, що надійшли, містили протоколи допиту, а також власноручно написані показання Германа Вільгельма Реха, колишнього старшого фельдфебеля підрозділу польової жандармерії при місцевій комендатурі І/447 Костянтинівки, зроблені після війни. Його кримінальна справа зберігалася в Москві в архіві КДБ при Раді Міністрів СРСР [18, ВІ. 279, 282–302].

Надіслані з СРСР документи містили низку імен колишніх службовців місцевої комендатури Костянтинівки, підрозділу польової жандармерії, що був підпорядковувався комендатурі, а також інших підрозділів. Серйозною проблемою, яка ставала перешкодою для використання матеріалів, було те, що імена було важко, а інколи й неможливо прочитати, деякі з імен відтворювалися під час допиту та перекладу лише на підставі їхнього фонетичного звучання. Згідно з висновком Центрального відомства від 31 серпня 1970 року названі Рехом епізоди розстрілів не були тотожні вбивствам, за фактом вчинення яких було розпочато слідче провадження. Працівниками німецької юстиції було висловлено припущення, що в показах Реха могло йтися і про потенційних підозрюваних у розстрілі, який стався в лютому 1943 року. Загалом на підставі показів Реха вдалося встановити 28 прізвищ [18, ВІ. 303–306].

З огляду на те, що доказовий матеріал надійшов у справі, по якій уже тривало провадження, Центральне відомство визнало за доцільне, щоб з урахуванням ще не перекладених надісланих радянських документів рішення про подальші дії приймала прокуратура Хофа. У своєму листі від 7 вересня 1970 року до прокуратури Хофа Центральне відомство вказало на те, що відображені в пересланих документах злочини Реха не є ідентичними злочинам, про які згадував Кремер-Бадоні. Водночас Центральне відомство виходило з того, що принаймні в плані висунення потенційних звинувачень може йтися про одне й те ж коло осіб, а саме співробітників польової жандармерії Костянтинівки, яких, ймовірно, шляхом архівних запитів вдасться встановити [18, ВІ. 314–315].

Слід зазначити, що радянська сторона, передавши матеріали, стежила за їх долею. Уже 23 грудня 1970 року радянське МЗС звернулося з нотою до німецького посольства в Москві з проханням проінформувати про стан розслідування у цій справі. Під час ділового листування між німецькими органами юстиції та зовнішньополітичним відомством було з'ясовано, що прокуратура Хофа не змогла оцінити зміст переданих радянською стороною документів, оскільки ще не встигла зробити переклад [18, ВІ. 317–323]. Через деякий час, у липні 1971 року, в листі до Центрального відомства прокуратура Хофа повідомила про проведену нею оцінку доказової цінності документів. Підозра, яка була предметом провадження, так і не знайшла підтвердження на підставі одержаних від радянської сторони документів. Показам Кремера-Бадоні, на думку прокуратури, суперечила та обставина, що згідно з виявленими новими матеріалами все єврейське населення Костянтинівки було знищено вже в листопаді — грудні 1941 р. За висновком прокуратури, твердження Кремера-Бадоні або було позбавлене реальних підстав, або стосувалося іншого випадку, який під час

війни стався не в тому місті, але помилково в пам'яті свідка асоціювався з Костянтинівкою. Проте в переданих документах містилася інформація, яка давала підстави для розслідування інших злочинів, скоєних під час окупації міста. Прокуратура Хофа просила Центральне відомство провести попереднє розслідування, зважаючи на нові факти, і повідомити про доцільність подальшого провадження у справі [23, ВІ. 327–328].

Загалом радянською стороною було передано 25 джерел, переважно з фондів Донецького обласного державного архіву, архіву Управління КДБ по Донецькій області, архіву КДБ при Раді міністрів СРСР. Серед переданих матеріалів були 2 фотографії ексгумації жертв нацистських злочинів у Костянтинівці, які супроводжувалися підтекстовками такого змісту: «Вилучення з могил трупів розстріляних німецькими варварами людей» та «За період тимчасової окупації м. Костянтинівки німецькі загарбники розстріляли, заживо похоронили та закатавали в застінках гестапо понад 13 800 чол. ні в чому не винних мирних громадян та військовополонених бійців і командирів Червоної Армії» (зворотній переклад з німецької може не відповідати оригіналу. — Д. Т.) Фото були взяті з кримінальної справи № 55930 (Том 15. Фотоальбом), що зберігалася в архіві КДБ у Донецькій області.

Узагальнюючу інформацію про злочини, скоєні в Костянтинівці під час нацистської окупації, містила копія акта НДК від 20 листопада 1943 року за підписом заступника голови міськвиконкому О. Ф. Богомазова [23, ВІ. 332–335]. Оригінал акта зберігався у фонді 1838 (*Сталінська обласна комісія зі встановлення звірств і злочинів німецько-фашистських загарбників*) (курсив мій — Д. Т.). Донецького обласного державного архіву. Основу комплексу переданих радянською стороною документів склали протоколи опитувань свідків і допитів звинувачуваних у рамках кримінальних справ, порушених після визволення з окупації стосовно скоєних нацистами злочинів. Слід зазначити, що радянська сторона досить відповідально поставилася до збору за запитом німецької сторони нових доказів, верифікації вже відомої інформації. Так, у січні — лютому 1970 року старшим слідчим управління КДБ при Раді Міністрів УРСР по Донецькій області майором Батіним було проведено низку допитів свідків нацистських злочинів у Костянтинівці, що мешкали на той час у Костянтинівці, Артемівську та Донецьку. Щоправда, з об'єктивних причин не завжди це було можливим. Так, згідно з довідкою за підписом майора Батіна від 16 лютого 1970 року допитати чотирьох свідків стосовно фактів про злочини окупантів у Костянтинівці, викладених в актах Надзвичайної комісії, виявилось неможливим, оскільки всі вони в різний час після завершення війни померли [23, ВІ. 336].

Покази свідків містили інформацію про різні епізоди. Очевидно, що брак професійності слідчого в роботі зі специфічними справами, пов'язаними із розслідуванням нацистських злочинів, позначився на якості допитів свідків, мірі повноти одержаної інформації. Як правило, протоколи були дуже короткими, обсягом в 1–2 сторінки машинописного тексту, однотипними, із частим вживанням канцеляризмів. Усі матеріали, що готувалися для передачі німецькій стороні, були завірені прокурором Донецької області державним радником юстиції М. Баскаковим.

Особливий інтерес із точки зору змістовності, наявності даних про імена німецьких військовослужбовців становили повоєнні протоколи допитів та очних ставок Р. Лінке, який був начальником Костянтинівської міської поліції, та декількох поліцейських. Єдиним джерелом для встановлення низки епізодів, що не знайшли відображення в актах НДК, були протоколи допитів та власноручні показання Германа Реха [23, ВІ. 460]. Центральним відомством було проведено оцінку цих документів. Виявлена в документах інформація, зокрема імена винних у злочинах, стала підставою для того, що частина цих документів була надіслана для можливого використання в інших справах. Так, у своєму листі від 28 липня 1971 року на керівника Центрального відомства землі Північний Рейн-Вестфалія з розслідування націонал-соціалістських масових злочинів при прокуратурі Дортмунда

відомство в Людвігзбурзі інформувало, що в справі, яка ведеться, «...висвітлено розстріли єврейського населення в Костянтинівці під керівництвом звинувачуваного Хаубаха (члена зондеркоманди 4б. — *Прим. авт.*)...», і констатувало, що це може становити інтерес для подальшого розслідування [23, ВІ. 495–496].

У своєму листі до прокуратури Хофа від 27 липня 1971 р. Центральне відомство спиралося на те, що переклад наданого радянською стороною матеріалу, а отже, можливість його докладної оцінки, наразі створює перспективи виділити 5 комплексів, що стосуються нацистських злочинів у Костянтинівці:

- розстріли, скоєні СД, тобто німецькою поліцією безпеки;
- розстріли за наказом місцевого коменданта, переважно скоєні службовцями наданого комендатурі підрозділу польової жандармерії;
- убивства військовополонених;
- розстріли, скоєні місцевою жандармерією та міською поліцією (міліцією);
- розстріли, скоєні військовослужбовцями невідомих підрозділів, особовим складом комендатури [23, ВІ. 499–500].

На підставі показів свідків по кожному з цих комплексів було виділено коло осіб, стосовно яких могли бути висунуті підозри. У листі зверталася увага на різночитання в документах і робилися припущення щодо можливих винуватців. До кожного з комплексів наводився перелік епізодів із посиланням на джерела, в яких містилися дані про ті чи інші епізоди. Називалися як учасники, так і співучасники злочинів. Стосовно 4 пункту було зазначено, що неясності в ньому можливо усунути шляхом подальших слідчих дій, оскільки могло йтися про міську поліцію, жандармерію, відділ кримінальних розслідувань, українську сотню тощо [23, ВІ. 509]. Було констатовано, що розслідування можуть проводитися лише за частиною епізодів злочинів, оскільки в декількох випадках вийшов строк давності або вбивства відповідали законам та звичаям війни (це, зокрема, стосувалося розстрілів осіб, звинувачуваних у партизанській діяльності).

Німецькі слідчі поділили всі епізоди, які наводилися в комплексах, на 3 групи: 1) епізоди, що не потребують подальшого з'ясування суті справи. До них, зокрема, відносився «розстріл 15–17 осіб, які українською поліцією були позначені як «партизани», в січні 1942 року», «розстріл 40 заручників улітку 1942 року», «розстріл 7 радянських громадян, підозрюваних у партизанській діяльності на дворі Будинку культури хіміків у липні або серпні 1943 року», «розстріл парашутиста на ім'я Сергій (у джерелі Sereža. — *Д. Т.*) у липні 1943 року поліцейським Лейних» [23, ВІ. 513]; 2) епізоди, розслідування щодо яких, виходячи з попереднього досвіду, розглядалися як безперспективні. Так, до них належав згаданий в акті НДК «розстріл декількох комуністів у жовтні 1941р. біля хімічного заводу», «розстріл декількох радянських громадян взимку 1942–1943 рр. (у тому числі братів Базарних)» [23, ВІ. 428, 514], «розстріл радянських громадян Білоцерківського та Врушка», «розстріл невизначеного числа цивільних осіб на сміттєзвалищі залізопрокатного заводу в Костянтинівці в березні 1942 року», що згадувався в акті НДК [23, ВІ. 513–514]; 3) епізоди, стосовно яких було можливим і пропонувалося подальше розслідування [23, ВІ. 507, 514–515]. До них належали такі: «розстріл єврейських жителів Костянтинівки 22 грудня 1941 року», «розстріл декількох груп в'язнів у період після січня 1943 року», «розстріл 70 — 80 в'язнів тюрми 15 серпня 1943 року за межами міста Костянтинівка», «розстріл від 80 до 100 в'язнів робочого табору Костянтинівка в період з 18 по 21 серпня 1943 року під час евакуації близько 400 в'язнів (чоловіків та жінок) у Сталіно» [23, ВІ. 507] (останні два епізоди знайшли відображення лише у протоколі допиту від 12 жовтня 1947 року [23, ВІ. 459] і власноручних показах німецького військовослужбовця Реха, який служив у польовій жандармерії) [23, ВІ. 480].

Очевидно, не останню роль під час кваліфікації цих епізодів відігравав людський фактор — рівень обізнаності в ситуації і навіть уважності до тексту документів. Це, зокрема, позначилося і на виділенні окремих епізодів. Так, у документах слідства згадувався «розстріл декількох радянських громадян узимку 1941–1942 року (в тому числі братів Базарних); розстріл, можливо, було проведено місцевою жандармерією за наказом польової жандармерії (порівняти із пунктом 2b). [23, ВІ. 513]. Водночас під пунктом 2 b) значився епізод із назвою «розстріл 11–12 членів комуністичної партії на дворі Будинку культури хіміків, місці дислокації ортскомендатури 7 грудня 1941 року» [23, ВІ. 504], який хронологічно не співпадав із розстрілом декількох осіб, у тому числі і братів Базарних, узимку 1942–1943 року. В іншому випадку німецьке слідство продемонструвало уважне ставлення до документів. Так, стосовно епізоду 2 е) «розстріл 7 радянських громадян як підозрюваних у партизанській діяльності на дворі Будинку культури хіміків у липні або серпні 1943 року», про що, за словами свідка Ветчинкіна, було відомо з оголошення коменданта міста Вільгельма [23, ВІ. 506, 392], німецька сторона зазначила таке: «...можливо, на цьому місці були розстріляні ще заручники або підозрювані в партизанській діяльності, оскільки під час ексгумації було знайдено 32 трупи...» [23, ВІ. 506]. Джерелом інформації стосовно цього епізоду стали свідчення жительки міста Серікової, яка зазначила, що після звільнення міста було проведено ексгумацію на дворі Будинку культури, де виявили рештки — наскільки вона пам'ятала — близько 32 осіб, у тому числі і її чоловіка [23, ВІ. 398]. Епізод 2b) («розстріл 11–12 членів комуністичної партії у дворі Будинку культури хіміків, місці дислокації ортскомендатури 7 грудня 1941 р.» [23, ВІ. 504]) та наведений вище епізод 2 е) разом давали лише 19 жертв.

Виходячи зі стану доказової бази і того, що розслідування розстрілів єврейського населення поліцією безпеки «...є предметом розгляду кримінальної справи щодо Херрманна (командир особливої команди 4б з травня до кінця вересня 1941 р. [15, S. 121]) та інших [23, ВІ. 459]...» Центральним відомством землі Північний Рейн-Вестфалія з розслідування націонал-соціалістських масових злочинів при прокуратурі Дортмунда, слідчі в Людвігзбурзі вбачали прямий зв'язок епізодів у Костянтинівці зі справою, що велася там. Центральне відомство рекомендувало передати комплекс «Поліція безпеки. Звинувачувані Хаубах, Ріхтер та Вернер» Центральному відомству землі Північний Рейн-Вестфалія [23, ВІ. 515]. Воно радило також віддати йому для подальших слідчих дій комплекси «місцева комендатура — польова жандармерія» та «місцева поліція».

Свій висновок Центральне відомство зробило на підставі наявності певного зв'язку між епізодами. Аргументом при цьому був звинувачувальний висновок Центрального відомства землі Північний Рейн-Вестфалія від 10.02.1970 р. щодо члена особливої команди 4б Хаубаха в частині здійснених у Костянтинівці розстрілів єврейського населення: «...За розпорядженням звинувачуваного Фріца Брауне (командир особливої команди 4б з жовтня 1941 року до середини березня 1942 року [24, ВІ. 3–5]) він (Хаубах — Д. Т.) установив за допомогою місцевої міліції євреїв, що жили в Костянтинівці. Хаубах повідомив про це Фріца Брауне, який віддав наказ про розстріл. Обвинувачуваний Хаубах знайшов за межами Костянтинівки придатне для страти місце та звернувся до польової жандармерії із проханням про підтримку, оскільки власних сил частини команди не вистачало. Співробітників дислокованої в Костянтинівці польової жандармерії, що брали участь в акції, встановити не вдалося...[23, ВІ. 516]». Центральне відомство вважало за можливе також передачу до Дортмунда комплексу 5, оскільки в цьому разі не виключалася участь у вбивствах співробітників поліції безпеки та польової жандармерії [23, ВІ. 518].

Але ця рекомендація не була взята до уваги. Виходячи з того, що процес у Дортмунді стосувався лише членів особливої команди 4б, керівник Центрального відомства землі Північний Рейн-Вестфалія в листопаді 1972 року відправив решту матеріалів, які

стосувалися злочинів, скоєних іншими дислокованими в Костянтинівці службами, назад до прокуратури Хофа. Проте невідомо з яких причин цей лист і надісланий назад матеріал прокуратурою Хофа одержаний не був, що з'ясувалося лише в 1976 р. [23, Вл. 541, 544]. Таким чином, фактично була похована можливість своєчасного подальшого розслідування злочинів, скоєних у Костянтинівці.

Слід зазначити, що німецька громадськість залишала за собою контроль за справою. Так, Об'єднання переслідуваних нацистським режимом, на запит якого власне й було відкрито справу, надіслало листа із проханням проінформувати про стан розслідування нацистських злочинів у Костянтинівці [23, Вл. 533]. У своїй відповіді від 19 червня 1972 року Центральне відомство повідомило, що попереднє слідство не дало результатів і було віддано до прокуратури Хофа. Там було проведено подальше слідство, яке виявилось безрезультатним. Центральне відомство окремо зазначило, що «...наданий радянською стороною доказовий матеріал у справі не містить ніякої інформації про згаданий Кремером-Бадоні злочин» [23, Вл. 533].

Радянська сторона також просила через німецьке посольство в Москві інформувати її, як йде справа щодо розслідування злочинів у Костянтинівці, посилаючись на передані нею документи [23, Вл. 535]. З огляду на те, що матеріал було надіслано до Центрального відомства в землі Північній Рейн-Вестфалія, становить інтерес відповідь Центрального відомства в Людвігсбурзі від 12 травня 1977 року. У ній зазначалося, що передані радянською стороною документи містили низку імен німців, які звинувачувалися в участі у вбивствах. Щодо структур, причетних до злочинів, то інформація була такою:

- I. Особлива команда 4б — 3 особи;
- II. Місцева комендатура I/447 — 14 осіб;
- III. Жандармерія та місцева поліція — 3 особи [23, Вл. 547–548].

Було встановлено, що з числа названих осіб 8 загинуло або померло. Це дало підстави для закриття слідчого провадження стосовно них. Місце перебування 5 осіб німецької національності німецьким слідчим органам, вичерпавши всі можливості для розшуку, так і не вдалося встановити. Те ж саме стосувалося і інших представників перелічених вище структур, яких так і не вдалося ідентифікувати. Було зроблено висновок про безперспективність подальших слідчих дій щодо розшуку осіб, які фігурували в документах.

Стосовно вбивства єврейських жінок у Костянтинівці членами зондеркоманди 4б було зазначено, що ці злочини вже були предметом кримінальної справи щодо Херрманна та інших при земельному суді Дюссельдорфа [25, Вл. 1–3; 26, Вл. 2]. Звинувачуваний за скоєні злочини Фріц Брауне, в тому числі й за участь у вбивствах євреїв у Костянтинівці, одержав 9 років в'язниці [27, S. 111–115, 154–156]. Було вказано, що підстав для відкриття нового провадження немає [23, Вл. 554].

Німецьке слідство констатувало, що 4 особи, які належали до польової жандармерії при місцевій комендатурі I/447, спростували свою участь у злочинах у Костянтинівці. Довести їхню провину за допомогою наявного в розпорядженні прокуратури доказового матеріалу не вдалося. Єдина особа, покази якої давали підстави для звинувачень, — Рех, він помер у 1970 році. При цьому прокуратура у висновку у справі застерігала, що невідомо, за яких обставин Рех дав свідчення [23, Вл. 555–556]. Таким чином німецькою стороною було висловлено певні сумніви щодо достовірності його показань, які були дані радянським слідчим органам. Зазначивши, що військовий архів Федерального архіву у Фрайбурзі не має жодних документів, що стосувалися діяльності орткомендатури I/447, було визначено необхідним відмовитися від подальшого розслідування у справі.

Стосовно епізодів, у яких фігурували представники місцевої поліції (Митрофанов, Лінке та Скридлов), Центральне відомство дотримувалося принципу територіальності та позначало їх як іноземців, що живуть у СРСР. Чинна нормативно-правова база передбачала

можливість їх кримінального переслідування лише в тому разі, якби вони виїхали до ФРН. Формальна передача справи радянській стороні, на думку Центрального відомства, була зайвою, «...оскільки звинувачувані допитувалися в СРСР, їхня діяльність відома місцевим органам» [23, ВІ. 556–557]. Так само з огляду на відсутність перспектив було визнано зайвим здійснення подальших слідчих дій.

Німецьким слідством було піддано аналізу наявні відомості про злочини щодо військовополонених. Слідчі дійшли висновку про те, що з високою долею ймовірності в документах йшлося про Дулагі (від нім. *Durchgangslager* — пересильний табір полонених) 172 або 111 [23, ВІ. 520–521]. Зважаючи на те, що у провадженні німецьких слідчих вже знаходилася справа стосовно службовців Дулагу 172, радянські документи, зокрема протоколи показів свідків, було передано для подальшого використання у слідстві [23, ВІ. 556; 28, ВІ. 59–60]. Проте ці матеріали використані так і не були. Як показує аналіз змісту справи, щодо якої рекомендувалося використання документів, слабким їх місцем була відсутність ідентифікуючих даних про підозрюваних. Так, у протоколі НДК у переліку прізвищ винних у злочинах зазначалося: «комендант концтабору для військовополонених, прізвище не встановлене» [28, ВІ. 61]. І хоча зафіксовані в документах факти злочинів відповідали дійсності, встановити відповідальних за них було неможливо.

Радянська сторона розглядала можливість ще раз допитати свідків, що давали показання стосовно розстрілу полонених, який стосувався цього часу. Так, свідок Фесенко у своїй заяві, яка була включена до акта НДК, зазначив, що «...в лютому 1942 року декілька десятків військовополонених, серед них було 8 чоловік радянських офіцерів, вивели до купи наваленого колчедану і там розстріляли, деякі були ще з ознаками життя, їх все одно закопали в яму [28, ВІ. 62]». Опитати його ще раз з приводу вказаного епізоду не вдалося: перевіркою було встановлено, що Фесенко помер.

Слід зазначити, що навряд чи ця справа, навіть у разі проведення слідчих дій по цьому епізоду, мала перспективи бути доведена до суду, оскільки головні підозрювані у справі Дулагу 172 померли. Тим же фігурантам справи, які ще були живі, могли бути висунуті звинувачення лише в співучасті у вбивстві, що, за нормами німецького законодавства, на час кримінального провадження вже не могло бути доведено до суду через сплив строку притягнення до кримінальної відповідальності [29, ВІ. 75].

Ті ж самі документи було надіслано в рамках розслідування справи щодо адміністрації Дулагу 111 [30, ВІ. 51–83]. Проте, як засвідчує текст постанови про припинення справи, винесеної 10 квітня 1980 року прокуратурою при суді Ганноверу [31, ВІ. 000411-000437] (така пагінація аркушів була в архівній справі — *Д. Т.*), ці документи теж не було використано, хоча певний час, з початку 1943 року, табір знаходився в Горлівці, а його філіал — у Костянтинівці. Очевидно, аргументом було те, що, по-перше, лише в одному документі — показах свідка Бербенця — згадувалося про вивіз померлих радянських полонених з табору на території хімічного заводу в березні або квітні 1943 року, а по-друге, «...жоден із ...цих свідків, а також допитаних військовослужбовців батальйону охорони 602 не помітив випадків відсортування та розстрілів в Дулазі 111 і не чув розмови про це...» [31, ВІ. 000433].

Принаймні ще в одному випадку надісланий у рамках розслідування цих справ радянський матеріал було розглянуто німецьким слідством. Так, 8 лютого 1978 року до Генеральної прокуратури Дюсельдорфа надійшла анонімна заява, в якій колишній офіцер вермахту Ернст Хессе з Франкфурта-на-Майні був звинувачений у тому, що брав участь у вбивстві євреїв. Звинувачення конкретизувати не вдалося, оскільки заява була складена анонімно. У Центрального відомства також не було жодної інформації про Хессе. І хоча в надісланих у 1970 р. із СРСР вищезгаданих матеріалах згадувалося ім'я обер-лейтенанта Хессе як ад'ютанта місцевої комендатури I/447, підозрювана особа спростувала всі

звинувачення щодо нього. Прокуратура Дортмунда, виходячи з обставин справи, в постанові про її закриття від 30 червня 1978 року дійшла висновку, що подальше розслідування стосовно Хесе є недоцільним [23, ВІ. 547–569]. Інших матеріалів про дії німецької юстиції з розслідування нацистських злочинів у Костянтинівці з використанням переданих радянською стороною документів, виявлено не було.

Висновки. Розслідування нацистських злочинів у Костянтинівці органами німецької юстиції стало лише одним із епізодів, пов'язаним з актуальною і сьогодні проблемою переслідування нацистських злочинців і колаборантів. Взаємодія німецької і радянської юстицій у межах цієї справи стала свідченням створення певного, хоча й далеко не завжди в достатній мірі ефективного, механізму переслідування нацистів державами, які, незважаючи на породжені «холодною війною» політичні протиріччя, намагалися взаємодіяти в рамках імперативних для кожної зі сторін рішень Нюрнберзького трибуналу щодо кримінального переслідування нацистських злочинців.

Очевидно, що введення до наукового обігу матеріалів слідства та судових процесів стосовно скоєних нацистами злочинів, реконструкція обставин взаємодії радянських/українських і німецьких органів юстиції з проблем переслідування нацистських злочинців має важливе історичне, юридичне та суспільне значення. Воно дозволить розглянути низку малодосліджених і контроверсійних питань щодо нацистського окупаційного режиму на території України, сприятиме формуванню уявлення про специфіку розслідування скоєних нацистами злочинів і пов'язані з цим практики роботи німецької та радянської юстиції з різного роду доказами. Зрештою ознайомлення з цими матеріалами допомагатиме в розумінні шляхів «подолання минулого» в Німеччині, перешкоджатиме політичній інструменталізації історії та новій історичній міфотворчості як в Україні, так і за кордоном.

Список використаних джерел

1. Rückerl A. Strafverfolgung von NS-Verbrechen 1945–1978. Eine Dokumentation. Karlsruhe: Juristischer Verlag Mueller, 1979. 148 s.
2. Weinke A: Eine Gesellschaft ermittelt gegen sich selbst. Die Geschichte der Zentralen Stelle in Ludwigsburg 1958–2008, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2008. 224 s.
3. Hofmann K. «Ein Versuch nur — immerhin ein Versuch». Die Zentrale Stelle in Ludwigsburg unter der Leitung von Erwin Schüle und Adalbert Rückerl (1958–1984), Berlin: Metropol, 2018. 488 s.
4. Sorokina M. People and Procedures. Toward a history of the Investigation of Nazi Crimes in the USSR. *Kritika*, Volume 6, Number 4 (Fall 2005). P. 797–831.
5. Нільс Бо Польсен. Розслідування воєнних злочинів «по-советськи». Критичний аналіз матеріалів Надзвичайної державної комісії. *Голокост і сучасність*. 2009. № 1(5). С. 27–45.
6. Angrick A. Besatzungspolitik und Massenmord. Die Einsatzgruppe D in der südlichen Sowjetunion 1941–1943. Hamburg: Hamburger Edition, 2003. 795 s.
7. Struve K. Deutsche Herrschaft, ukrainischer Nationalismus, antijüdische Gewalt. Der Sommer 1941 in der Westukraine. Berlin, Boston: De Gruyter Oldenbourg, 2015. 739 s.
8. Penter T. Vergessene Opfer von Mord und Missbrauch: Behindertenmorde unter deutscher Besatzungsherrschaft in der Ukraine (1941–1943) und ihre juristische Aufarbeitung in der Sowjetunion. *Journal of Modern European History*. 2019. Vol. 17 (3). P. 353–376.
9. Титаренко Д. М. Матеріали Центрального відомства управліннь юстиції земель Німеччини як джерело з розслідування злочинів нацистів та колаборантів в Україні. *Українство: динаміка сенсів і вимірів національного буття*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Кривий Ріг, 9 лист. 2018 р. Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2018. С. 108–112.
10. Титаренко Д. М. До питання про особливості розслідування органами юстиції ФРН діяльності таємної польової поліції на території України в період нацистської окупації. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива*: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 29 лист. 2019 р.). К.: НУОУ, 2019. С.102–103.

11. Bundesarchiv Ludwigsburg (далі — BAL). B 162/27168.
12. Krämer-Badoni R. Zwischen allen Stühlen. Erinnerungen eines Literaten. München Berlin: Herbig, 1985. 281 s.
13. Krämer-Badoni R. Judenmord. Frauenmord. Heilige Kirche. München: Knesebeck u. Schulter, 1988. 295 s.
14. Krämer-Badoni R. Revolution in der Kirche. München: Herbig, 1980. 316 s.
15. Krausnick H. Hitlers Einsatzgruppen. Die Truppe des Weltanschauungskrieg 1938–1942. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1989. 395 s.
16. Титаренко Д. М. Геноцид єврейського населення на Донеччині під час нацистської окупації: деякі дискусійні аспекти проблеми. *Нові сторінки історії Донбасу: збірник статей*. Донецьк: ДонНУ, 2008. Кн. 15/16. С. 27–49.
17. BAL. B 162/18184.
18. BAL. B 162/27169.
19. Інтерв'ю із К. Ніною Дем'янівною, 1931 р. н. (м. Костянтинівка Донецької області, грудень 2004 р. Транскрибований аудіозапис). Особистий архів автора.
20. Інтерв'ю із К. Лілією Миколаївною, 1930 р. н. (м. Костянтинівка Донецької області, грудень 2004 р. Транскрибований аудіозапис). Особистий архів автора.
21. Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen zur Aufklärung nationalsozialistischer Verbrechen, Ludwigsburg (далі — ZSt Ludwigsburg). Generalakten (далі — GA) 931/353.
22. ZSt Ludwigsburg. GA 9–31/347.
23. BAL. B 162/27170.
24. BAL. B 162/3773.
25. Landesarchiv Nordrhein-Westfalen (далі — LA NRW), Abteilung Rheinland. Gerichte Rep. 456-2235.
26. LA NRW, Abteilung Rheinland. Gerichte Rep. 456-02241-2.
27. DDR-Justiz und NS-Verbrechen. Sammlung ostdeutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen Band 3. Die Verfahren Nr. 1064 - 1114 der Jahre 1955 — 1964. Bearb von Prof. Dr. C.F. Rüter unter Mitwirkung von L. Hekelaar Gombert und Dr. D.W. De Mildt. Amsterdam University Press, K.G. Saur Verlag München, 2003. S. 111–115, 154–156.
28. BAL. B 162/8718.
29. BAL. B 162/8716.
30. BAL. B 162/8770.
31. BAL. B 162/8769.

References

1. Rückerl, A. (1979). Strafverfolgung von NS-Verbrechen 1945–1978. Eine Dokumentation. Karlsruhe: Juristischer Verlag Mueller. 148 s.
2. Weinke, A. (2008). Eine Gesellschaft ermittelt gegen sich selbst. Die Geschichte der Zentralen Stelle in Ludwigsburg 1958–2008, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 224 s.
3. Hofmann, K. (2018). «Ein Versuch nur — immerhin ein Versuch». Die Zentrale Stelle in Ludwigsburg unter der Leitung von Erwin Schüle und Adalbert Rückerl (1958–1984). Berlin: Metropol. 488 s.
4. Sorokina, M. (2005). People and Procedures. Toward a history of the Investigation of Nazi Crimes in the USSR. *Kritika*, Volume 6, Number 4. P.797–831.
5. Nil's, Bo Pol'sen. (2009). Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv «po-soviyets'ky». Krytychnyi analiz materialiv Nadzvychainoi derzhavnoi komisii. *Holokost i suchasnist'* [Investigation of war crimes «in a sovetsky way». Critical analysis of materials of the Extraordinary State Commission. Holocaust and Modernity]. № 1(5). S. 27–45.
6. Angrick, A. (2003). Besatzungspolitik und Massenmord. Die Einsatzgruppe D in der südlichen Sowjetunion 1941–1943. Hamburg: Hamburger Edition. 795 s.
7. Struve, K. (2015). Deutsche Herrschaft, ukrainischer Nationalismus, antijüdische Gewalt. Der Sommer 1941 in der Westukraine. Berlin, Boston: De Gruyter Oldenbourg. 739 s.

8. Penter, T. (2019). Vergessene Opfer von Mord und Missbrauch: Behindertenmorde unter deutscher Besatzungsherrschaft in der Ukraine (1941–1943) und ihre juristische Aufarbeitung in der Sowjetunion. *Journal of Modern European History*. Vol. 17 (3). S. 353–376.
9. Tytarenko, D. M. (2018). Materialy Tsentral'noho vidomstva upravlin' yustytsii zemel' Nimechchyny yak dzherelo z rozsliduvannya zlochyniv natsystiv ta koloborantiv v Ukraini. *Ukrainstvo: dynamika sensiv i vymiriv natsional'noho buttia: materialy Vseukrains'koi naukovo konferentsii*, m. Kryvyi Rih, 9 lyst. 2018 r. [Materials of the the Central Office of the State Justice Administrations as a source for investigation of crimes of Nazis and collaborators in Ukraine. Ukraine: dynamics of the meanings of the national life: materials of the All-Ukrainian Conference, Kryvyi Rih, 9. Nov. 2018] Kryvyi Rih: DLI MIA Ukrainy. S. 108–112 [in Ukrainian].
10. Tytarenko, D. M. (2019). Do pytannia pro osoblyvosti rozsliduvannia orhanamy yustytsii FRN diial'nosti taiemnoi pol'ovoii politsii na terytorii Ukrainy v period natsyst-s'koi okupatsii. *Ukrayins'ke viys'ko: suchasnist' ta istorychna retrospektyva: Zbirnyk materialiv Vseukrayins'koi nauково-praktychnoi konferentsii 29 lyst. 2019 r.* [About the peculiarities of investigation of the activity of the Secret Field Police in Ukraine during the Nazi occupation by the State Justice Administrations of Federal Republic of Germany]. Ukrainian army: the modernity and historical retrospective: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference, 29. Nov. 2019]. Kyiv: NUOU. S.102–103 [in Ukrainian].
11. Bundesarchiv Ludwigsburg (BAL). B 162/27168.
12. Krämer-Badoni, R. (1985). Zwischen allen Stühlen. Erinnerungen eines Literaten. München Berlin: Herbig. 281 s.
13. Krämer-Badoni, R. (1988). Judenmord. Frauenmord. Heilige Kirche. München: Knesebeck u. Schulter. 295 s.
14. Krämer-Badoni, R. (1980). Revolution in der Kirche. München: Herbig. 316 s.
15. Krausnick, H. (1989). Hitlers Einsatzgruppen. Die Truppe des Weltanschauungskrieg 1938–1942. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag. 395 s.
16. Tytarenko, D. M. (2008). Henotsyd yevreys'koho naselennia na Donechchyni pid chas natsyst-s'koi okupatsii: deiaki dyskusiini aspekty problemy. *Novi storinky istorii Donbasu* [The genocide of the Jews on the Donechchyna during the Nazi occupation: some controversial aspects of the problem]. Kn. 15/16. Donets'k.
17. BAL. B 162/18184.
18. BAL. B 162/27169.
19. Interview with K.Nina Demjanivna, born in 1931 (Konstantinowka, Donetsk oblast. December 2004). Transcribed audio recording. Personal archives of author [in Russian].
20. Interview with K. Liliya Nikolajevna, born in 1930 (Konstantinowka, Donetsk oblast. December 2004). Transcribed audio recording. Personal archives of author [in Russian].
21. Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen zur Aufklärung nationalsozialistischer Verbrechen, Ludwigsburg (ZSt Ludwigsburg). Generalakten (GA) 9-31/353.
22. ZSt Ludwigsburg. GA 9-31/347.
23. BAL. B 162/27170.
24. BAL. B 162/3773.
25. Landesarchiv Nordrhein-Westfalen (LA NRW), Abteilung Rheinland. Gerichte Rep. 456–2235.
26. LA NRW, Abteilung Rheinland. Gerichte Rep. 456–2241-2.
27. DDR-Justiz und NS-Verbrechen. Sammlung ostdeutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen. (2003). Band 3. Die Verfahren Nr. 1064 –1114 der Jahre 1955 — 1964. Bearb von Prof. Dr. C.F. Rüter unter Mitwirkung von L. Hekelaar Gombert und Dr. D.W. De Mildt. Amsterdam: University Press; München: K.G. Saur Verlag. 760 S.
28. BAL. B 162/8718.
29. BAL. B 162/8716.
30. BAL. B 162/8770.
31. BAL. B 162/8769.

Tytarenko Dmytro,

Doctor of History, Associate Professor

(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7454-202X>

«THE EVIDENCE IS INSUFFICIENT...»: THE INVESTIGATION OF NAZI CRIMES IN KOSTIANTYNIVKA IN DONETSK REGION IN THE LIGHT OF INTERACTION BETWEEN GERMAN AND SOVIET JUSTICE

The article explores the peculiarities of the investigation of the Nazi crimes, which were committed during the occupation in the industrial center of Eastern Ukraine Kostiantynivka, in the postwar period by the German justice. It is based on original archival sources of the time in German archives. The article reveals a little-known aspect related to cooperation between Germany and the USSR in the prosecution of Nazi criminals, characterizes the role of the Central Office of the State Justice Administrations for the Investigation of National Socialist Crimes in this activity. The assistance was manifested in the transfer of the acts of the «Extraordinary State Commission for Ascertaining and Investigating Crimes Perpetrated by the German-Fascist Invaders and their Accomplices», protocols of interrogation of Nazi criminals, their accomplices and witnesses. The main questions that the German investigation in these cases tried to answer were: the time of the committed crime, the military units of Wehrmacht and Einsatz- Sonderkommandos, which committed the killings, the circle of suspects. The using of materials received from the Soviet side and the identification of Nazi criminals were connected with such problems: incomplete spelling of the names of the suspected persons, incorrectly indicated military ranks or positions, the lack of information about suspected persons with respect to particular crimes. The work practice of the German investigation with the evidence and acts, which were provided by the Soviet justice, is characterized.

Key words: *Nazi crimes; German occupation; Donetsk region; civil population; Soviet and Germany justice; criminal investigation.*

Надійшла до редколегії 10.08.2020

Зразок для цитування:

Титаренко Д. М. «Доказова база недостатня...»: розслідування нацистських злочинів у місті Костянтинівці Донецької області у світлі взаємодії німецької і радянської юстицій. *Правовий часопис Донбасу*. 3 (72). 2020. С. 65—78.

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-72-3-65-78>